

наголошував: «Індивід, який не виявляє інтересу до своїх побратимів – людей, переживає максимум труднощів у житті і дуже несправедливо ставиться до інших. З середовища подібних особистостей виходять невдахи». Оволодіння мистецтвом встановлення стосунків з різними людьми приходить з досвідом, вимагає терпіння, старання, зусиль волі. Ставлення людей до нас, залежить від нашого ставлення до них (Битянова, М., 2005).

Висновки. Отже, учнівська група не може досягти високого рівня розвитку лише у навчальній діяльності, міжособистісні стосунки в ній мають опосередковуватись різними іншими видами та формами змістовної активності: грою, працею, участю в різних гуртках та об'єднаннях. Це має бути реальна взаємодія і взаємодопомога, результат, що досягається шляхом спільних зусиль. За таких умов міжособистісні стосунки стають багаторівневими, породжують складні соціально – психологічні явища.

Список використаної літератури.

1. Битянова, М. (2005). *Как измерить отношения в классе*. Москва: Чистые пруды, 32 с.
2. Коломинский, Я. Л. (1984). *Психология детского коллектива: Система личных взаимоотношений*. 2-е изд., перероб. и доп., Минск: Народная асвета, 239 с.
3. Петровский, А. В., Шпалинский, В. В. (1978). *Социальная психология коллектива*, Москва: Просвещение.

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ

УДК: 378.015.31

Томчук Михайло Іванович,

доктор психологічних наук, професор,

кафедра психології КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

Шевченко Володимир Володимирович,

кандидат психологічних наук, доцент, кафедра психології Миколаївського

національного університету ім. В.О.Сухомлинського,

Актуальність дослідження. Значний прогрес в економічному, технічному розвитку суспільства, в усіх сферах життєдіяльності призводить до зменшення уваги до самої людини: її моральних цінностей, інтересів, переконань. Суспільство від майбутніх фахівців очікує здатності проявляти соціальну активність, самостійність, креативність у вирішенні різних проблем, натомість не завжди враховує загальноприйняті норми, правила, цінності. Однак крім загальноприйнятих моральних цінностей випускникам закладів вищої освіти (ЗВО) важливо сформувати власні моральні цінності, через призму яких він буде здійснювати професійну діяльність, самооцінювати власне життя та життя інших людей. Тому актуальним завданням сьогодення є розробка відповідних програм формування у студентів ЗВО моральних цінностей особистості.

Формування моральних цінностей фахівців відбувається у ЗВО під час вивчення цілого ряду навчальних, найперше суспільних, психолого-педагогічних дисциплін. Багато вмій і навичок формується в майбутніх фахівців під час науково-дослідницької роботи. Як засвідчив проведений нами аналіз, рівень сформованості моральних цінностей у студентів на сьогодні є низьким. Результати констатувального експерименту засвідчили, що під час навчання у ЗВО студенти не здатні самостійно визначити шляхи самореалізації, самовдосконалення, не схильні проявляти креативність, автономність, спонтанність, визначити основну мету, відстоювати власні переконання, цінності. Саме тому, нами головною метою нашого експерименту було визначено надання студентам - майбутнім фахівцям, психологічної допомоги в актуалізації їх особистісних моральних цінностей, розкритті творчого особистісного потенціалу через процес самопізнання, оволодінні уміннями відстоювати власні інтереси, переконання, цінності, проявляти творчість, самостійність, вирішувати професійні завдання на основі власних моральних еталонів.

Результати дослідження. На першому етапі нами було реалізовано констатувальний експеримент першого порядку, спрямований на встановлення

рівнів розвитку моральних цінностей студентів. У експерименті взяли участь 200 студентів Миколаївського національного університету імені Василя Сухомлинського. З метою комплексного дослідження моральних цінностей особистості нами використані методи спостереження, усного опитування (бесіда, інтерв'ю), метод експертних оцінок, психодіагностичні методики: тест смисложиттєвих орієнтацій «СЖО» (Д.О. Леонт'єва), методика діагностики задоволеності базових потреб особистості («Піраміда» А. Маслоу), методика діагностики мотиваторів соціально-психологічної активності особистості. Випадковим чином були сформовані дві групи: експериментальна (ЕГ) та контрольна (КГ). Суттєвих відмінностей між показниками моральних цінностей у цих двох вибірках на початковому етапі формувального експерименту не було виявлено. Майбутні фахівці ЕГ (50 осіб) брали участь в усіх етапах експерименту та проходили цикл формувальних впливів. КГ (51 особа) була створена з метою порівняння та оцінювання результативності формувального експерименту.

Формувальний експеримент був реалізований за допомогою спеціально розробленої програми розвивальних впливів. Учасниками формувального експерименту були студенти денної форми навчання, які на етапі констатувального експерименту мали середній або низький рівень розвитку моральних цінностей. Експеримент поєднав у собі різні процедури: навчальні, ігрові, практичні та ін. З ЕГ проводилась гурткова робота з проблем розвитку моральних цінностей особистості, тренінг з формування моральних цінностей фахівців. Для порівняння та встановлення ефективності здійснених у експериментальній групі формувальних впливів одночасно проводився замір показників у контрольній групі.

Отримані результати засвідчили, що загальний рівень розвитку моральних цінностей на початковому етапі у підібраних для експерименту групах суттєво не відрізняється (табл. 1). Як в контрольній, так і в експериментальній групі приблизно порівну розділились досліджувані з середнім і низьким рівнем розвитку цінностей.

Основні принципи організації та реалізації програми формування моральних цінностей студентів ґрунтувалися на розроблених у вітчизняній психології фундаментальних положеннях про те, що особистість є цілісною психологічною системою, яка формується у процесі життєдіяльності на основі засвоєння суспільних форм свідомості та поведінки [1], [2], [3], [4] та ін.

Проведене нами дослідження на заключному етапі експерименту засвідчило, що в студентів ЕГ, суттєво змінилися життєві пріоритети, ставлення до навчання і до своєї майбутньої професійної діяльності (Табл.1). Формувальний експеримент засвідчив, що в ЕГ відбулися суттєві позитивні зміни в загальному рівні розвитку моральних цінностей майбутніх фахівців. Після проведення експерименту у ЕГ групі кількість досліджуваних з низьким рівнем розвитку моральних цінностей зменшилась на 15,2% і становить 37,4%, а також виявилось їх зростання у досліджуваних з високим рівнем їх розвитку – на 18,7%. Кількість досліджуваних з середнім рівнем розвитку цінностей знизилась з 47,4% до 43,9% на користь високого рівня.

Таблиця 1.

**Зміни показників розвитку моральних цінностей у студентів
контрольної та експериментальної груп**

Рівні розвитку моральних цінностей	Експериментальна група		зміни у розвитку цінностей	Контрольна група		зміни у розвитку цінностей
	До формування експерименту у %	Після формування експерименту у %		До формування експерименту у %	Після формування експерименту у %	
Високий	-	18,7	+18,7	-	6,3	+6,3
Середній	47,4	43,9	-3,5	47,3	48,4	+1,1
Низький	52,6	37,4	-15,2	52,7	45,3	-7,4

Найсуттєвіші позитивні зміни в ЕГ відбулися у респондентів з низьким рівнем розвитку моральних цінностей. Після реалізації формувальної програми відбулись зміни і у когнітивному компоненті моральних цінностей студентів, а саме зросла кількість досліджуваних з високим рівнем розвитку моральних знань, глибоким розумінням змісту моральних понять, їх важливості для

здійснення професійної діяльності, усвідомленням власних моральних цінностей, їх співвідношення із загальносуспільними.

Відбулись також зміни і в проявах поведінкового компоненту моральних цінностей студентів. Зокрема, зросла кількість майбутніх фахівців, які проявляють здатність приймати себе та інших як унікальних, неповторних, бути чесними в своїх емоціях і почуттях. Також нами виявлені зміни в розвитку рефлексивного компоненту цінностей майбутніх фахівців. Зокрема, збільшилась кількість тих, для яких характерним є активне емоційно-ціннісне ставлення до світу, внутрішня і зовнішня осмисленість (життя заради когось або чогось), високий рівень усвідомленості особистісних моральних цінностей, здатність їх обґрунтувати, вміння при потребі відкласти свої бажання, почуття, наміри для того, щоб подивитись на себе і ситуацію з певної дистанції, не орієнтуватись тільки на самого себе, а сприймати ситуацію, розмірковувати над нею, адекватно її оцінювати.

Висновки. Результати експерименту засвідчили, що внаслідок апробації, розробленої нами програми формування моральних цінностей студентів, виявлена позитивна динаміка та кількісне зростання багатьох їх показників. **Предметом подальших досліджень** може стати вивчення впливу індивідуальних особливостей студентів на формування їх цінностей.

Список використаної літератури:

1. Абульханова-Славская, К. А. (2005) «Принцип субъекта в отечественной психологии», *Психология*, Т.2, №4, С.3–21.
2. Алешина, Ю. Е. Гозман, Л. Я., Дубовская, Е. М. (1987) *Социально-психологические методы исследования супружеских отношений*, Изд-во МГУ, М., 120 с.
3. Асмолов, А. Г. (1984) *Личность как предмет психологического исследования*, Изд-во МГУ, М., 105 с.
4. Бех, І. Д. (1998) *Особистісно зорієнтоване виховання: Науково-метод. посіб.*, ІЗМН, К., 204, С.21